בס״ד

הפקולטה למדעי היהדות — לשכת רב הקמפוס

דף שבועי

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות ע״ש הלנה ופאול שולמן

פרשת משפטים, תשע״ד
מספר 1053

״שודא דדייני״ – האם הכוונה להטלת גורל?

יחיאל לאש*

בפרשת משפטים אנו לומדים על הבאת דברי בעלי הדין לפני הדיינים ועל הכרעת הדין על ידם. לדוגמה, שומר הטוען כי החפץ או הממון שעליהם שמר נגנבו: ״עַד הָאֱ-לֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱ-לֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ״.[1] הכוונה לדיינים, כפי שמבואר בגמרא.[2] נשאלת השאלה: כיצד על הדיינים לנהוג אם אינם יודעים כיצד להכריע בדין?

בכמה מקומות בבבלי מופיע הצירוף ״שודא דדייני״ כאפשרות להכרעת הדין על ידי הדיינים במקרה שאין להם דרך אחרת להכריע בדין. למשל בכתובות:[3]

> ההוא דאמר נכסיי לטוביה. שכיב [מת]...אתו שני טוביה...שניהם קרובים ושניהם שכנים ושניהם חכמים – שודא דדייני.

אדם שנטה למות אמר לעומדים לידו ״נכסיי נתונים לטוביה״ אך לא ציין לאיזה טוביה התכוון. אם באו שני אנשים ששמם טוביה, ושניהם שווים בקרבתם לנפטר, לכאורה אין לדיינים דרך משפטית להכריע למי מהם התכוון הנפטר, ועל כן עליהם לנקוט ״שודא דדייני״. מה כוונת הביטוי ״שודא דדייני״? מפרש שם רש״י:

> שודא דדייני – הטלת הדיינים, לפי מה שיראו דיינים שהיה דרכו של מת לקרב את זה יותר מזה, או מי שבשניהן טוב ונוהג בדרך ישרה, שיש לומר בו נתכוין המת לזכות. שודא – כמו שדי בימא (שמ׳ טו) דמתרגמינן ירה בים, הטיל בים.

לדעת רש״י על הדיינים לנסות ולאמוד בכל זאת את דעתו של הנותן, אף שההבחנות אינן מוחלטות, ועל פי אומד זה להכריע.

לא כן מפרשים תוספות במקום:

> שודא דדייני – לא כפי׳ הקונטרס שפי׳ שיאמדו הדיינים דעתו של נותן למי רצונו ליתן יותר, אלא אומר ר״ת שהדיין יתן למי שירצה.

לכאורה, דברי תוספות אינם ברורים. כיצד יחליט הדיין למי לתת? על פי איזה אומד? כיצד תתקבל החלטתו השרירותית לכאורה אצל מי שלא יזכה בירושה? האם אין חשש שירננו אחרי החלטת הדיין ויאמרו שיש דברים נסתרים בדין? להבנת הדברים נוסיף את דברי תוספות בקידושין:[4] ״ושודא לשון השלכה, כמו רמה בים דמתרגמינן שדי בימא״.[5] דברי התוספות שם בפירוש המונח שודא דומים לדברי רש״י בכתובות. לדבריהם המונח ״שודא״ משמעותו הטלה, השלכה. הטלת הדיינים. שודא מלשון שדי, ירה, שמשמעו הטיל, הפיל, השליך.

---

* הרב ד״ר יחיאל לאש, משמש כדיקן לימודים במכללת אורות ישראל, קמפוס רחובות.

[1] כב:ח.

[2] סנהדרין ג:ע״ב.

[3] פה:ע״ב.

[4] עד ע״א, ד״ה שודא דדייני.

[5] ״שודא דדייני״ נזכר גם בקידושין (עד ע״א), בכתובות (צד ע״א), בבבא בתרא (לה ע״א; סב ע״ב), בגיטין (יד ע״ב) ובשבועות (ל ע״ב). תודתי נתונה לפרופ׳ מאיר בר אילן, שהעלה בפניי את הרעיון כי הכוונה ב״שודא דדייני״ היא להטלת גורל, וזרזני לחפש רעיון זה בכתובים.

האם ייתכן שיש למונח זה קשר להטלת גורל? גם בגורל אנו משתמשים במונח הטלה: הטלת גורל; ירה – "וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה",[6] השליך – "וַיַּשְׁלֵךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה";[7] הפיל – "הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל".[8] בפירושי הגאונים והראשונים למונח "שודא דדייני" לא נזכר כל קשר בין מונח זה להטלת גורל.[9] עם זאת מסתבר שעקב ההקשר המילולי והאפשרות הסבירה שאף הטלת גורל היא דרך אפשרית להכרעה במקרים כאלו, כאשר הדיינים אינם יודעים כיצד להכריע את הדין, אין לשלול אפשרות זו.

לכאורה היא אינה נראית ראויה פחות מהחלטה שהדיין ייתן למי שירצה, בוודאי מצד מניעת לזות שפתיים ופקפוק בהחלטת הדיין. על אף החידוש המהותי שבדבר והעובדה שאפשרות זו אינה נזכרת בדברי הגאונים והראשונים, אנו מוצאים חכמים מאוחרים אשר העלו אפשרות לבאר כך את המושג "שודא דדייני". במחצית הראשונה של המאה ה-20 כתב ר' משה פרנק, מחכמי צאנז:

> ולולי דמסתפינא לפרש פי' חדש בהלכה אמינא שגם בש"ס הנ"ל הפי' שודא דדייני שיפילו הדיינים גורל שיברר להם איך לעשות, למי יתן. דהתוס' שם הקשו על פי' רש"י...לכן פי' ר"ת ז"ל דהפי' של שודא דדייני שיתן הדיין למי שרוצה...אך אכתי קשה, דהרי למי שנותן יש לו נייח נפשי' מן הדיין ע"י שנותן לו, ושמא מצפה לתשלום גמול ממנו ע"ז...או עתה נותן הדיין למי שהי' לו נייח נפשיה של דיין ממנו...לכן כשאני לעצמי הי' נראה לענ"ד מהיות טוב אל תקרי רע והסר ממך עקשות פה, דלמה לי' לדיין להביא על עצמו איזה חשד של פניות ולהביא על עצמו משטמה מבעל דין השני, טוב לו יותר שיפיל גורל ביניהם, ועפ"י א-לקים אשר ניצב בעדת אל יברר לו למי יתן, ושפיר קאמר ע"ז שודא דדייני, שיפילו גורל למי יתן.[10]

לדבריו, "שודא דדייני" היא הכרעת הדיינים באמצעות הטלת גורל. כאשר אין דרך אחרת להכריע, האופן הטוב ביותר להכרעה ללא פניות וללא חשדות הוא הטלת גורל. לדעתו פירוש זה של "שודא דדייני" תואם גם את הפירוש המילולי של מונח זה. פירוש חדש, אך בהחלט מתבקש.

ר' אברהם-משה ויטקינד, מחכמי ליטא באותם ימים, כתב את הדברים האלה:

> והנה באמת בפירוש הענין של שודא דדייני, איתא מחלוקת הפוסקים...והנה לכאורה יש להבין למה איפא ניתנה הבחירה ביד הדיין לתת למי שירצה...וכי כלום זהו דין תורה? אולם הענין הוא, כי במקום שקשה לברר ע"פ דין תורה, כי אז יש להטיל מין גורל בדבר, כאשר מצינו כי בגורל נתחלקה הארץ...וע"כ מסרה כאן תורה במקום שאי אפשר לעמוד על הדבר בדין, לדיינים, לחתוך את הענין ע"פ שודא דדייני שהוא מין גורל, שמסרה תורה לפי ראות עיני הדיינים, לעשות בזה כפי שירצו...לחתוך הדין כפי שיצא מפיהם...ולזאת כל עיקר דינא דשודא לא שייך אלא במקום שהדיין נלאה כבר למצוא את הבירור של הענין, כי אז יש לחרוץ את המשפט גם ע"פ שודא, שהוא מין גורל בפי הדיין.[11]

---

[6] יה' יח:ו.

[7] שם, י.

[8] אס' ג:ז.

[9] ראו **אוצר הגאונים**, א-יג, ירושלים: ח. וגשל, תשמ"ד, ח"ח (כתובות פה ע"ב), סעיף תרלב, עמ' 263, מובא: "שודא דדיני מהו, ועיקר מלה מאין נלקחה. פירשו שודא דדייני אומד הדיינין לתת אותו למי שיראו הגון יותר ושהוא עמל בתורה ובמצוות, וכן אמרו בתוספתא הדיינין מחליטין אותו למי שירצה. ואמרו בירושלמי שוחדא דדייני, ולשון גוזמא הוא, לפי שהרשות נתונה להם לעשות כמו שירצו". בעניין זה ראו גם: **ערוך**, ערך "שד"; **פירוש ר' עובדיה ספורנו על התורה**, במדי לד:ב; **גנזי שכטר**, א-ג, ירושלים: מקור, תשכ"ט, ח"ב, עמ' 418; **שו"ת פני אריה** לר' אריה ליב ברעסלא, ירושלים: מכון בנין שאול, תש"ע, סי' ס.

[10] ראו **השם אקרא: אפרקסתא דעניא**, ברוקלין: אחים גולדנברג, תש"ס, ח"א, דף קכב ע"א. העניין נרמז גם **בחידושי הרי"מ**, חושן משפט, ח"ג, על סי' צא, עמ' קיב, ד"ה ובזה ישבתי. כך כותב ר' יצחק מאיר אלתר שם: "ולכך אף דהש"ך הכריע כרמב"ם דגם חנוני נוטל מדינא אף שמתו פועלים, מ"מ היינו שלא להפסידו, משא"כ לענין שבועה דאם הי' שוים יטילו גורל וכה"ג, דחשוב שודא דדייני דבסברא מועטת מקדימין".

[11] ראו **תועפות ראם**, א-ד, ווארשא: דפוס אי"ל ליפשיץ, תרע"ג-תרצ"ג, ח"ד, עמ' קמב. אפשר שגם הרב זלמן נחמיה גולדברג רומז לכך בדבריו בספרו **משפט ערוך**, א-ב, קדומים: מכון משפט ערוך, תשס"ח-תשע"א, ח"א, על חושן משפט סי' עו, ס"ק פח, הערה 128: "והנה, לא נתברר איך לנהוג בפקדון. ואפשר שאם חולקין מתקיים דין שודא ג"כ לדעת ר"ת, שאם נותנים למי שירצה הדיין, אם רוצה הדיין חלוקה מתקיימין דבריו. ואין זה מוכרח, שאפשר שכך הדין לעשות כמו שירצה הדיין, והוא כעין גורל, שמצינו לפעמים שפוסקין על פי גורל". כיוצא בזה מבאר הרב אהוד אביצדק (רקובסקי) את מחלוקת רש"י ור"ת: "ולדעת מהרש"ל חולקים רש"י ור"ת בגדר שו"ד [שודא דדייני]. אם זה הכרעה כעין הטלת גורל, דשודא לשון 'שדי בימא' – של הדיין וכן סובר ר"ת, או ששודא הוא פסק דין". ראו: **אוד המאיר, שבועות**, ירושלים: תשנ"ב, על דף ל ע"ב; **אוד המאיר, כתובות**, ירושלים: תשנ"ג, על דף פה ע"ב.

מדבריו עולה כי אין הוא מציע לפרש שמשמעות המונח ״שודא דדייני״ היא הטלת גורל ממש, אלא הכוונה להכרעה שהיא מעין הטלת גורל. הדין ייקבע באקראי כפי שיֵצא מפי הדיינים. הכרעה זו אינה על פי שיקול דעת אלא אקראית, ובזה דומה היא להכרעה אקראית הנקבעת בהטלת גורל.

על כל פנים, מצאנו מפרשים הסוברים שיש קִרבה גדולה ואולי אף זהות של ממש בין המונח ״שודא דדייני״ ובין הטלת גורל. מסתבר אפוא שאם יחליטו הדיינים להטיל גורל במקרה שאינם יודעים כיצד יש להכריע בדין, יש להם על מי לסמוך.[12]

[12] יש לציין עוד כי ר׳ יעקב ריישר כותב ב**שו״ת שבות יעקב**, א-ג, ירושלים: מכון אבן ישראל, תשס״ד, ח״ב, חושן משפט, סי׳ קסז, על הכרעת ״כל דאלים גבר״, שבזמנים הללו שיש כמה חששות לפסוק בדיני ממונות ״כל דאלים גבר״, יש לפסוק שיכריעו על פי הגורל. הוא מוסיף וכותב: ״אף ע״פ שהוא דבר חדש שלא נמצא בפוסקים ראשונים או אחרונים לחלק כן, מ״מ למען האמת והשלום לפי צורך שעה יש לפסוק כן, ובודאי יסכימו על זה חבירי ורבותי לפי דורות הללו״. לדעתו, על הגורל להחליף את ההכרעה של ״כל דאלים גבר״. מדוע אפוא לא יחליף הגורל את ההכרעה של ״שודא דדייני״, או שמא הוא עצמו משמש ״שודא דדייני״.